

**БИОЛОГИЧНО ЗЕМЕДЕЛИЕ В БЪЛГАРИЯ – ПЕРСПЕКТИВИ И
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ORGANIC FARMING IN BULGARIA – PERSPECTIVES AND CHALLENGES**

Зорница Каранакова, Росица Белухова-Узунова*
Zornica Karanakova, Rositsa Beluhova-Uzunova*

*E-mail: rosicab_uzunova@abv.bg

Abstract

Organic farming as an alternative to conventional production has been the subject of serious debate in the scientific world over the last two decades. Organic farming is an important feature of the Common Agricultural Policy for the 2014-2020 period and a priority in national policy. Bulgaria is the Member-state in the European Union, which has achieved the highest growth of organic farming in recent years. For 2010-2016, the increase of the utilized agricultural area in the sector is about 35%. The aim of the study is based on the analysis of the trends in organic farming in the country to outline the challenges and prospects for the post-2020 period. In the survey are applied various methods and approaches.

The study uses comparative, historical, monographic methods, as well as analysis of dynamics. The results of the survey show an increase in the number of organic operators and the size of the area in a control system as well as an expansion in the diversity of crops and livestock. The future development of the sector is associated with a consistent national agricultural policy because organic production as an alternative model could stimulate not only sustainable development but also the revival of the Bulgarian village.

Keywords: sustainable development, biodiversity, organic products, CAP.

ВЪВЕДЕНИЕ

Биологичното земеделие има потенциала да спомогне за опазването на околната среда, за намаляване използването на невъзобновяемите ресурси, за подобряване на качеството на храните и осигуряване на продоволствената сигурност на населението. В световен мащаб редица държави осъзнават ползите от тази производствена система и подпомагат развитието ѝ директно чрез финансова подкрепа или индиректно чрез развитие на изследванията и внедряването на нови технологии в сектора. Биологичното земеделие е сред приоритетите на Европейския съюз, като ОСП на Общността предвижда подпомагане в различни посоки през настоящия програмен период 2014–2020.

България е една от страните в ЕС, където е регистрирано значително нарастване на биологичното производство за последните години, което води до редица дискусии относно факторите и причините за подобен ръст.

Целта на изследването е на базата на анализ на тенденциите в развитието на биологичното земеделие в страната да се очертаят предизвикателствата и перспективите пред този бързоразвиващ се сектор.

Проучването е структурирано, както следва: първо, изяснени са материалите и методите на анализ. През втория етап се разглеждат различните дефиниции на понятието в научната литература. Третият етап проследява състоянието и промените в биологичното земеделие в страната. На базата на направения анализ изследването завършва с изводи и препоръки относно перспективите за развитие на сектора.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Методите, използвани за постигане на поставената цел, са сравнителен, исторически, монографски, както и метод на средните величини и анализ на динамиката.

Изследването се базира на данни от централизирани източници като Евростат, Министерство на земеделието, храните и горите, ФАО. Възприета е класификацията на Евростат при дефинирането на биологичното земеделие и анализа на стопанствата в сектора.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Дефиниция на биологичното земеделие

Съществуват множество различни дефиниции на биологичното земеделие. Mannion (1995) го разглежда като холистичен подход в селското стопанство, който има за цел да отрази дълбоката взаимовръзка между земеделските производители, селскостопанското производство и околната среда. Scofield (1986) подчертава, че биологичното земеделие показва "систематична връзка или координация на части в едно цяло". Според автора основните мотиви за прилагането на подхода са подобряване на здравето на населението и структурата на почвата, изчерпването на ресурсите и устойчивото развитие.

Целите и принципите на биологичното земеделие са представени в основните стандарти за производство и преработка на Международната федерация на движенията за биологично земеделие (IFOAM)). Според IFOAM (2005) биологичното земеделие включва ясна визия за значителни промени в обществото. Тези промени имат за задача да доведат до взаимодействие на естествените системи и цикли по конструктивен и подобряващ живота начин и напредък по цялата верига на производство, преработка и дистрибуция, която да е социално и екологично отговорна.

Lampkin & Padel (1994) дават по-практически насочено определение на биологичното земеделие. Те заявяват, че целта на биологичното земеделие е: "да се създадат интегрирани, хуманни, екологично и икономически устойчиви системи за селскостопанско производство, които да

увеличат максимално използването на възобновяеми ресурси, получени в селското стопанство, и управлението на екологичните и биологичните процеси и взаимодействия, за да осигурят приемливи нива на хранене на растенията, животните и хората, защита от вредители и болести. В някои отношения това определение стои като пълна противоположност на традиционното селско стопанство, което предполага широко използване на изкуствени торове, предназначени да повишат производителността на културите и животните.

Широко прието е предложеното за дефиниция на IFOAM (2008), което гласи, че „биологичното земеделие е цялостен системен подход, основан на система от процеси, които водят до устойчивост на екосистемите, запазват храните, добрите хранителни стойности, хуманното отношение към животните и социалната справедливост”.

В кодекса от ръководни принципи в храненето „Codex Alimentarius” на Организацията за прехрана и земеделие и на Световната здравна организация се посочва, че „биологичното земеделие е цялостна система за управление на производството, която насърчава и укрепва устойчивостта на агроекосистемата, включително и биоразнообразието, биологичните цикли и почвената биологична дейност”.

Пазарът на биопродукти бележи тенденция на ръст, воден от промяната в хранителните навици на населението и от повишаването на жизнения стандарт в по-голямата част от света.

От 1999 г. насам площите с биопроизводство в света нарастват четирикратно, а производителите – над 10 пъти. Европа и САЩ са двата най-големи производители на биопродукция.

Биологичното производство в САЩ не разчита на субсидии и съществува изцяло на пазарен принцип, като страната е на първо място по продажби на органични храни и напитки в света. ЕС, от друга страна, отделя значителни средства по линия на ОСП. Въпреки това производителността и пазарът изостават от тези в САЩ.

За последните осем години площите в България нарастват близо 5 пъти, а броят на биопроизводителите – над 5 пъти. Въпреки това делът на това направление остава сред най-ниските в ЕС и следва тенденциите в Европа със значително изоставане.

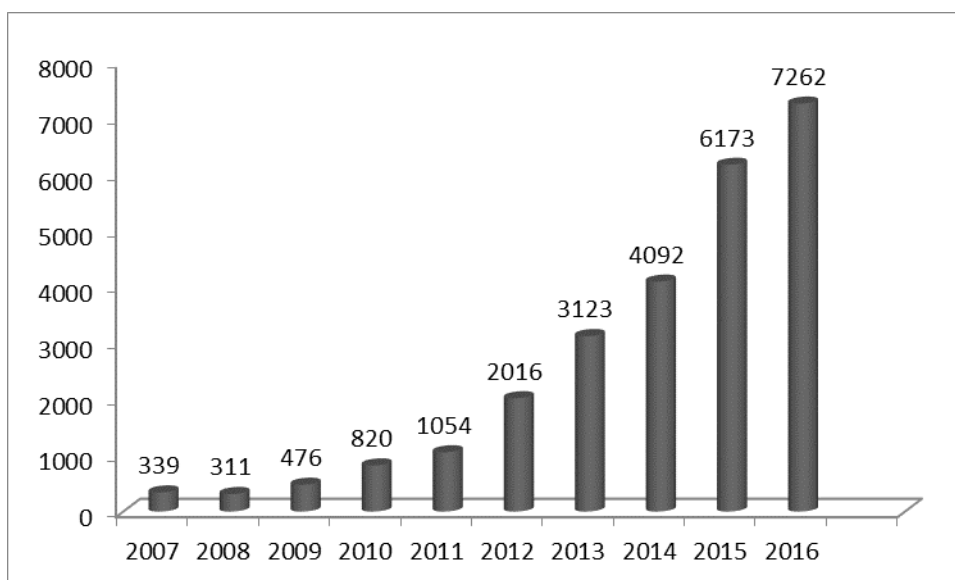
Тенденции в развитието на биологичното земеделие в България

През 2016 г. общата площ на биологичното производство в ЕС-28 е 11,9 милиона хектара, като се очаква да нарасне през следващите години. Увеличаването на площта между 2012 г. и 2016 г. е 18.7%. Общата площ на биологичното земеделие е сумата от "зоната в процес на преобразуване" и "напълно преобразуваната площ". Преди районът да бъде считан за "органичен", той трябва да претърпи процес на преобразуване, който може да отнеме 2–3 години в зависимост от културата.

Фигура 1 показва тенденциите в броя на операторите в сектора след присъединяването към ЕС.

Данните свидетелстват за съществено нарастване на операторите в системата на контрол (производители, преработватели, търговци). За периода 2009–2016 г.,когато се прилага европейското законодателство, броят им се увеличава над 15 пъти, което е най-значимият ръст в ЕС. В първите години от присъединяването се забелязват колебания, но след 2012 г. броят на операторите се увеличава съществено.

През настоящия програмен период 2014–2020, поради значителна подкрепа по линия на ЕС, особено „зелените“ плащания и мерките в Програмата за развитие на селските райони, се регистрира ръст в сектора.

Фиг. 1. Брой оператори в системата на контрол 2007–2016

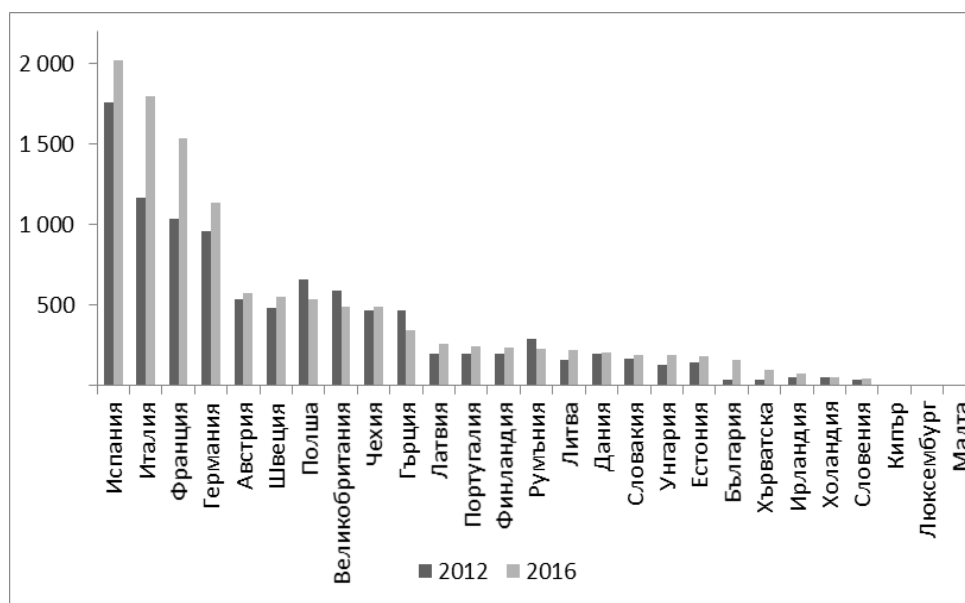
Fig. 1. Number of operator in system of control 2007–2016

Източник: МЗХГ/Source: Ministry of agriculture, food and forestry

С цел по-задълбочен анализ фигури 2 и 3 представят площите с биологично производство през 2012 и 2016 г. и относителният дял на биоплощите в ИЗП в страната и останалите членки на ЕС. Подобен сравнителен анализ спомага да се разкрият тенденциите в ЕС-28, мястото на страната като производител и предизвикателствата пред сектора.

Между 2012 и 2016 г. Хърватия и България отчитат ръст в общата площ на биологичното производство с над 100%. В сравнение с това пет държави членки на ЕС отчитат низходяща тенденция: Гърция (-25,9%), Малта (-35,1%), Полша (-18,1%), Румъния (-21,5%) и Великобритания (-16,9%).

В случая с Малта обаче органичната площ е малка и 35% намаление е в абсолютни цифри само 13 хектара. Испания, Италия и Франция са държавите с най-голяма площ на биопродукти.

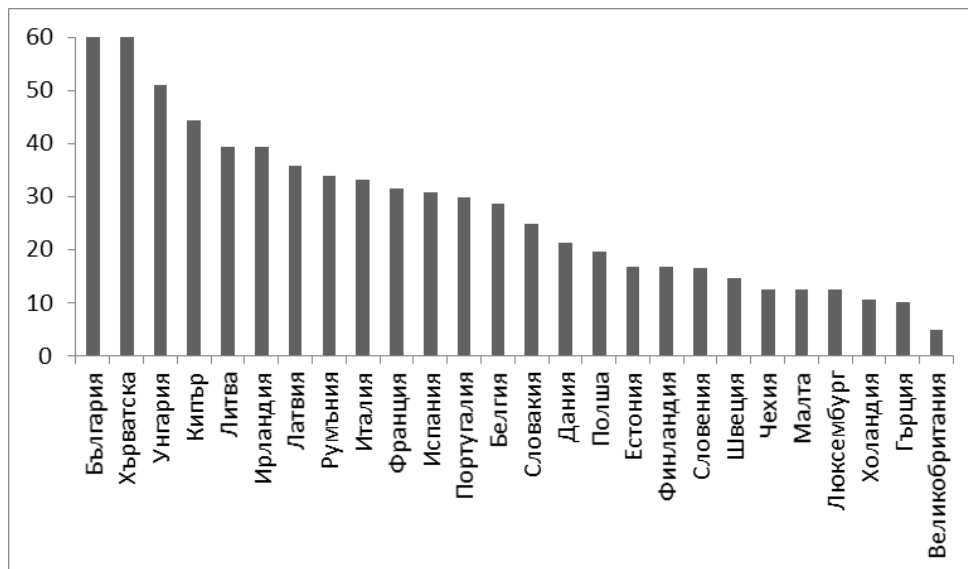
Фиг. 2. Площи в системата на контрол 2012 и 2016 г. (1000 хектара)
Fig. 2. Total organic area 2012 and 2016 (1000 hectares)

Източник: Евростат/Source: Eurostat

От 2012 до 2016 г. делът на площта с биологични продукти в общата използвана земеделска площ (ИЗП) в рамките на ЕС нараства от 5.6% на 6.7%. В Австрия, Швеция и Естония делът на органичната площ е над 18% от ИЗП, докато в Италия, Чехия, Латвия и Финландия е около 10% от ИЗП.

Въпреки значимия ръст на площта с биологично производство, страната изостава от водещите държави, като делът на площите с биологично производство в ИЗП е 3,2%. България не е на последните места по този показател, като трябва да се има предвид, че в държави като Малта (0,21%), Румъния (1,67%) и Ирландия (1,72%) делът е под този в страната.

Основният проблем пред устойчивото развитие на органичното земеделие е свързан с дела на площите в преход. Нарастването на площите след 2009 г. се дължи почти изцяло на тези в преход, докато вече сертифицираните остават сравнително стабилни. Това е показателно, че едва малка част от площите, за които е стартирана процедура, достигат до етап производство на биологична продукция, а част от вече сертифицираните площи отпадат.

Фиг. 3. Дял на площите в преход, 2016 г. (%)
Fig. 3. Share of area under conversion, 2016, (%)

Източник: Евростат/Source: Eurostat

Площите в процес на преход са индикатор за възможностите и потенциала за ръст в сектора. През 2016 г. само във Великобритания тези площи са под 10%. В повечето държави членки на ЕС делът е между 10% и 20%, като в България е регистриран най-високият процент (75,5%), следван от Хърватска (68,8%) и Унгария (51%).

Въпреки че площите в период на конверсия са предпоставка за развитие в сектора, в страната значителна част от тези, при които е стартирана процедура, не достигат до етапа *производство на биопродукция*.

Броят на стопаните, които се занимават с биологично земеделие, също варира. Между една пета и една четвърт от регистрираните биопроизводители в страната в началото на годината отпадат до края ѝ. Това е най-голямото текучество сред 19-те страни членки, за които има налични данни за поне една година от 2010 до 2014 г.

Биологичното животновъдство в страната се характеризира с далеч по-бавни темпове на развитие и значително изостава от растениевъдството. Отглеждането на животни по биологичен начин се осъществява главно в дребни стопанства, като заема символичен дял в общата животновъдна продукция. Причините за това са комплексни, като в основата е сериозната криза в животновъдния сектор и по-късното включване в Програмата за развитие на селските райони през предишния програмен период. Трябва да се отбележи, че биоживотновъдството е по-слабо развито в сравнение с

растениевъдството и в останалите страни членки на ЕС, но България е на последните места както по абсолютен брой, така и като дял от произведената продукция в ЕС-28.

В таблица 1 са представени броят животни, отглеждани по биологичен начин, за периода 2009–2016 г.

Таблица 1. Брой животни в системата на контрол 2009–2016 г.
Table 1. Number of animals under control 2009–2016

Години	Говеда	Овце	Кози	Пчелни семейства
2009	272	5831	2732	41 089
2010	364	6698	2773	46 429
2011	976	6648	3397	58 855
2012	1173	9175	2831	85 346
2013	1311	7894	3235	117 360
2014	1622	9029	4142	106 676
2015	4209	18 792	5381	178 331
2016	4699	26 809	8242	250 434

Източник: „Агροстатистика“, МЗХВ/Source: Agrostatistics

Данните свидетелстват за ръст във всички групи животни, като известни колебания се наблюдават при овцете и козите през отделни години, но като и при животновъдството е констатирано нарастване. Най-значимо е развитието на секторите на говедовъдството, където ръстът е с над 17 пъти, следвано от пчеларството, докато най-ниското увеличение е при козите – около 3 пъти.

Българското пчеларство се откроява като изключение в животновъдството. Страната е на първо място в Европа по пчелни семейства, отглеждани по биологичен начин, като секторът заема 1/3 от общия брой пчелни семейства.

Въпреки положителните тенденции при производството на мед, резултатите са сравнително стабилни през последните десет години, като производството на биомед е около 20% от общо производство.

Финансова подкрепа на биологичното земеделие

Биологичното земеделие е сред приоритетите на ОСП поради важното си значение за устойчивото развитие и опазването на околната среда. В България подпомагането му се осъществява по линия на Първи и Втори стълб на селскостопанската политика на ЕС.

Първият стълб предоставя финансова подкрепа на основата на принципа за единно плащане на сертифицирана или в преход площ/животинска единица, като стопаните са длъжни да осъществяват заявената дейност в продължение на поне 5 години. Прилагането на този механизъм започна през предходния програмен период като част от мярка 214 „Агроекологични плащания“. Този инструмент включваше по-голяма част от секторите на растениевъдството и пчеларството.

За периода 2014–2020 г. инструментът се регламентира в самостоятелна наредба, а към обхвата му е включено биологичното животновъдство. През настоящия период се наблюдава промяна в ставките и ориентацията към по-силна подкрепа в преход. Намаляват и средствата за подпомагане на полски и фуражни култури, зеленчуци, трайни насаждения и постоянно затревени площи.

Финансовата подкрепа по линия на ОСП е в основата на същественото увеличение на биопроизводството през последните години. Ефектът от директните плащания на площ доведе до промяна в структурата на биологичното растениевъдство и създаване на насаждения единствено с цел акумулиране на публични средства. Това налага да се променят ставките и да се преосмисли принципът на подпомагане по посока диференциране на ставките и поставяне на ограничения за площта.

Вторият стълб чрез Програмата за развитие на селските райони осигурява финансова подкрепа за биологичното производство. Основният механизъм е свързан с критериите за оценка на проекти по инвестиционните мерки от ПРСР – 4.1 – за производство, и 4.2 – за преработка. Точките по този критерий се получават както от сертифицирани, така и от производители в преход. Това стимулира редица земеделски стопани да започна процедура по сертифициране само за да увеличат шансовете за одобряване на проекта (Гребеначки, 2016).

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

На базата на направения анализ може да се формулират няколко основни **извода**:

1. В страната се наблюдава небалансирано развитие на отделните сектори на биологичното земеделие и съществено изоставане на биологичното животновъдство.

2. Стопанствата, занимаващи се с биопроизводство, са предимно малки, с по-ограничен достъп до финансиране и липса на подготвени кадри.

3. Подпомагането по линия на ОСП доведе да значимо развитие на биологичното земеделие, но и изкриви структурата на селското стопанство, като се наблюдават някои погрешни бизнес модели. В редица случаи е стартирана процедура за сертификация само и единствено с цел акумулиране на средства, без дългосрочно планиране. Голяма част от субсидиите попадат при стопанства в процес на преход, което ограничава възможностите на сертифицираните такива.

4. Основни проблеми пред биологичното земеделие са ограниченият вътрешен пазар и ниските доходи. В обществото няма достатъчно информация за биопродуктите, като липсва подходящ маркетинг и реклама

Основните **препоръки** са насочени в няколко основни направления:

- Осигуряване на ефективна подкрепа на биопроизводителите чрез по-справедливо разпределение и насочване на средствата;

- Развитие на биологичното животновъдство, увеличаване на броя на биосертифицираните животновъдни ферми;

- Популяризиране на българските биопродукти чрез промоция, реклама и по-широка информираност на обществото.

REFERENCES

Гребеначки, С., 2016. Анализ на биологичното производство в света и България, ИнтелиАгро, С.

Министерство на земеделието, храните и горите, 2014. Развитие на биологичното производство в България, София.

Министерство на земеделието, храните и горите, отдел "Агrostатистика".

Codex Alimentarius commission to approve international guidelines for organic food, Rome, 1999, <http://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/en/>

Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat>)

IFOAM, 2005. General Assembly of IFOAM approves Principles of Organic Agriculture (press release ed.). Bonn: International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM).

IFOAM, 2008. Definition of Organic Agriculture. Retrieved 4 August 2009, from http://www.ifoam.org/growing_organic/definitions/doa/index.html.

Lampkin, N. H. & S. Padel, 1994. The Economics of Organic Farming: an International Perspective. CAB International, Wallingford, 468 pp.

Mannion, A. M., 1995. Agriculture and Environmental Change: Temporal and Spatial Dimensions. Wiley, Chichester, 405 pp.

Scofield, A., 1986. Organic farming – the origin of the name. Biological Agriculture and Horticulture 4: 1–5.